

IFAU

Institutet för arbetsmarknads- och
utbildningspolitisk utvärdering

Prediktorer för arbetslöshet och förtidspension

**Andreas Lundin
Tomas Hemmingsson**

RAPPORT 2013:25

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med säte i Uppsala. IFAU ska främja, stödja och genomföra vetenskapliga utvärderingar. Uppdraget omfattar: effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen. IFAU ska även sprida sina resultat så att de blir tillgängliga för olika intressenter i Sverige och utomlands.

IFAU delar även ut forskningsbidrag till projekt som rör forskning inom dess verksamhetsområden. Forskningsbidragen delas ut en gång per år och sista dag för ansökan är den 1 oktober. Eftersom forskarna vid IFAU till övervägande del är nationalekonomer, ser vi gärna att forskare från andra discipliner ansöker om forskningsbidrag.

IFAU leds av en generaldirektör. Vid institutet finns ett vetenskapligt råd bestående av en ordförande, institutets chef och fem andra ledamöter. Det vetenskapliga rådet har bl.a. som uppgift att lämna förslag till beslut vid beviljandet av forskningsbidrag. Till institutet är även en referensgrupp knuten där arbetsgivar- och arbetstagersidan samt berörda departement och myndigheter finns representerade.

Rapporterna finns även i tryckt format. Du kan beställa de tryckta rapporterna via telefon eller mejl. Se nedanstående kontaktinformation.

Postadress: Box 513, 751 20 Uppsala
Besöksadress: Kyrkogårdsgatan 6, Uppsala
Telefon: 018-471 70 70
Fax: 018-471 70 71
ifau@ifau.uu.se
www.ifau.se

IFAU har som policy att en uppsats, innan den publiceras i rapportserien, ska seminariebehandlas vid IFAU och minst ett annat akademiskt forum samt granskas av en extern och en intern disputerad forskare. Uppsatsen behöver dock inte ha genomgått sedvanlig granskning inför publicering i vetenskaplig tidskrift. Syftet med rapportserien är att ge den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska diskussionen ett kunskapsunderlag.

Prediktorer för arbetslöshet och förtidspension^a

av

Andreas Lundin^b och Tomas Hemmingsson^c

2013-11-29

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka hur individfaktorer rörande intelligens, mental hälsa och anpassning till skola och arbete vid 18 års ålder är kopplade till arbetslöshet och förtidspension längre fram i livet, fram till och med 59 års ålder. Studien är baserad på 49 321 mönstrande 18-åriga män 1969/70. Sambandet mellan individfaktorer i ungdomen och senare arbetslöshet, samt sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och framtida arbetslöshet och förtidspension, studeras med hjälp av logistiska regressioner. Vi fann ett starkt samband mellan intelligens, mental hälsa, anpassning till skola samt arbete, och arbetslöshet senare i livet. Ungdomsarbetslöshet var också kopplat till senare arbetslöshet och förtidspension, ett samband som delvis kan förklaras av individfaktorer kopplade till arbetslöshet och förtidspension. Ett svagare statistiskt samband kvarstod dock mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet samt förtidspension när vi tagit hänsyn till dessa faktorer. Vissa individer har således en högre risk för arbetslöshet på grund av individegenskaper, men ett tidigt misslyckande i arbetslivet i form av ungdomsarbetslöshet kan också vara början på ett arbetsliv med svag anknytning till arbetsmarknaden, utanförskap och slitiga arbetsförhållanden.

---

^a Tack till Caroline Hall, Helena Holmlund och Margareta Wicklander, alla vid IFAU, för kommentarer på manuskriptet.

^b Avdelningen arbets- och miljömedicin vid Institutet för miljömedicin, Karolinska institutet, 171 76 Solna, andreas.lundin@ki.se

^c Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning, Stockholms universitet, 106 91 Stockholm samt Avdelningen arbets- och miljömedicin vid Institutet för miljömedicin, Karolinska institutet, 171 76 Solna, tomas.hemmingsson@sorad.su.se

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	3
1.1	Tidigare studier om individfaktorer i ungdomen och arbetslöshet	4
1.2	Tidigare studier om arbetsmarknadskonsekvenser av arbetslöshet	5
2	Metod.....	6
2.1	Variabler	6
2.2	Dataanalys	7
3	Resultat	7
3.1	Tidiga bestämningsfaktorer för arbetslöshet	7
3.2	Konsekvenser av ungdomsarbetslöshet	9
4	Diskussion	12
5	Slutsats.....	13
	Referenser	15

1 Bakgrund

Arbetslöshet betraktas som en kritisk och stressfylld händelse och är som sådan kopplad till psykisk sjukdom och hälsoskadliga beteenden (Kessler 1997). Tidigare forskning indikerar att det avbrott i karriären som arbetslöshet utgör kan få långtgående konsekvenser för individens anknytning till och position på arbetsmarknaden (Heckman och Borjas 1980; Knights m.fl. 2002). Anställningar och uppsägningar sker när företag och organisationer har behov av att utvidga eller begränsa sin aktivitet (Davis m.fl. 1996), men är i grunden selektionsprocesser som bygger på en tjänsts krav och därmed den anställdes kvalifikationer. Såväl tidigare arbetsmeriter som andra individegenskaper (förmågor, personlighet, beteenden och sjuklighet) utgör bedömningsfaktorer. Arbetslöshet drabbar således inte slumpmässigt – vissa jobb och vissa individer har en högre risk. Detta innebär ett metodologiskt problem vid studier av arbetslöshetens konsekvenser; om t.ex. personer med riskfaktorer för psykisk sjukdom oftare blir arbetslösa uppstår ett samband mellan arbetslöshet och psykisk sjukdom som inte kan tolkas som att arbetslöshet orsakat sjukdomen. Detsamma gäller återkommande arbetslöshet. Denna kan uppstå därför att den första arbetslösheten skapat en osäkrare arbetsmarknad för individen, men den kan också uppstå därför att individegenskaper skapar en generellt förhöjd risk att bli arbetslös eller att inte finna ny anställning (Caspi m.fl. 1998). Det finns få informationskällor kring dessa individegenskaper, vilket innebär potentiella överskattningar i studier av arbetslöshetens konsekvenser.

Syftet med vår studie är att undersöka hur individfaktorer rörande intelligens, mental hälsa och tidigare anpassning till skola och arbete mätta vid 18 års ålder är kopplade till arbetslöshet och förtidspension senare i livet, fram till och med 59 års ålder.

Frågeställningarna är:

- Finns det ett samband mellan intelligens, psykisk hälsa, anpassning till skola och arbete och arbetslöshet/förtidspension?
- Finns det ett samband mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet/förtidspension, och om så, i vilken utsträckning kan detta förklaras av underliggande individfaktorer (intelligens, mental hälsa, anpassning till skola och arbete)?

Studiepopulationen är den svenska mänstringskohorten från 1969, totalt 49 321 män födda 1949–50. Mönstringen, som vid denna tid omfattade alla män, utgjordes av ett flertal tester syftande till en selektionsprocess vari individerna placerades i olika värnpliktsutbildningar (eller frisedel). Förutom intelligenstest screenades för psykiska symptom (genom enkät, självrapporterad sjukdomshistoria, läkarundersökning, resultat från intelligenstest

samt intervju med psykolog) och vid förekomna fall undersöktes individerna av en psykiater. Detta material har således rik information kring individfaktorer i ett tidigt skede av yrkeslivet, som kan ha betydelse för individers framtida arbetslivsutveckling. Till denna information har vi lagt registerinformation om arbetslöshet samt förtidspension. Vi fann att intelligens, mental hälsa och anpassning till skola samt arbete var starkt kopplade till arbetslöshet senare i livet. Ungdomsarbetslöshet var också kopplat till senare arbetslöshet och förtidspension, ett samband som delvis kan förklaras av individfaktorer kopplade till arbetslöshet och förtidspension.

1.1 Tidigare studier om individfaktorer i ungdomen och arbetslöshet

Individens arbetslöshetsrisk och längd på arbetslösheten påverkas av dennes förmågor, kvalifikationer, beteende och hälsa. Dessa faktorer har varit uppmärksammade i ett flertal discipliner: i ekonomi, psykologi, sociologi och folkhälsovetenskap. Fokus har legat på intelligens. Herrnstein och Murray (1994) visade i ett stort slumpurval av 14–22-åringar att testresultat från en intelligensundersökning predicerade arbetslöshet tio år senare. Mothugg i frågan kom från Heckman (1995), som i samma material påpekade att långt fler av de framtida arbetsmarknadsutfallen (t.ex. arbetsmarknadsdeltagande och individernas lön) förklarades av ”icke-kognitiva förmågor” än av intelligens, som enligt författaren var en svag bestämningsfaktor. Ett par studier rörande intelligens och arbetslöshet har även haft information om beteenden i barndom/ungdom. I två datamaterial från Nya Zeeland har förutom IQ och beteenden i barn- och ungdomen också mental hälsa visat sig vara kopplat till arbetslöshet (se Caspi m.fl. 1998; Fergusson m.fl. 1997). Urvalet av individer i dessa studier är något mindre, och sträcker sig inte längre än till 25 års ålder. I Sverige finns två tidigare studier som undersökt sambandet mellan intelligens och arbetslöshet. I en studie baserad på flera stora slumpurval där intelligens-test utfördes vid 12–13 års ålder fann författarna ett samband mellan intelligens och att ha anställning vid 20–58 års ålder (beroende på årskull) (se Björklund m.fl. 2010). Ingen psykologisk information fanns, men däremot fann författarna att ambition att läsa vidare vid gymnasiet hade en lika stark koppling till framtida anställning som intelligens. I en annan svensk studie baserad på mönstringsdata för män födda 1965–1974 fann författarna att intelligens predicerade arbetslöshet år 2006 (se Lindqvist och Vestman 2011). Den enda psykologiska informationen i den studien var ett sammanfattande mått på ”psykisk funktion”, vilken var en starkare bestämningsfaktor för arbetslöshet än vad intelligens var. I vår studie har vi möjlighet att belysa såväl intelligens

som faktorer rörande psykisk hälsa samt specifika beteenden i ungdomen och deras betydelse för individuell arbetslöshet från ungdomen till medelåldern.

1.2 Tidigare studier om arbetsmarknadskonsekvenser av arbetslöshet

Flera tidigare studier har pekat på ett samband mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet samt utslagning från arbetsmarknaden, exempelvis genom förtidspension (Skans 2004; Skans 2011; Gregg 2001; Gravseth m.fl. 2008). Det finns dock fortfarande en debatt kring styrkan i sambandet, vilken har sin grund i att individfaktorer som påverkar både ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet kan driva upp sambanden. I Sverige har Skans (2004) visat att ungdomar som efter gymnasiet hamnar i arbetslöshet har en förhöjd risk för återkommande arbetslöshet. Detta samband sjönk dock när han justerade för ett äldre syskons arbetslöshet – en indikator på att individfaktorer åtminstone delvis låg bakom sambandet. Ett par studier har mer specifikt undersökt individfaktorerens betydelse. Till exempel har Maloney (2004) använt en årskull i Nya Zeeland som följts från barndom till vuxen ålder, med flera mått på beteenden och intelligens. I det materialet var ekonomisk inaktivitet vid 25 års ålder kopplat till tidigare inaktivitet vid 16, 18, och 21 års ålder, delvis beroende på tidigare etablerade skillnader i IQ, beteende, och socioekonomisk bakgrund.

Förtidspension, det vill säga när man lämnar arbetsmarknaden på grund av hälsoskäl, är potentiellt också en konsekvens av arbetslöshet och svag arbetsmarknadsposition. I en finsk registerstudie fann författarna att såväl kort- som långtidsarbetslösa hade en förhöjd risk för förtidspension under fem års uppföljning (Lamberg m.fl. 2010). Författarna hade möjlighet att justera för depression under arbetslösheten, vilket delvis förklarade sambandet. Några andra mått på hälsa, eller personlighet, mätta innan arbetslöshetens inträde fanns inte, vilket gör den kausala riktningen på sambandet fortsatt oklar. Andra studier, som inte omfattar arbetslöshet, har dock visat att det finns faktorer som skulle kunna tolkas som individfaktorer vilka påverkar risken för förtidspension (Krokstad m.fl. 2002). IQ har i norska och svenska studier lyfts fram som möjlig påverkansfaktor för förtidspension (Gravseth m.fl. 2008; Upmark m.fl. 1999), men bara en tidigare studie, som bygger på en uppföljning av samma material som vi använder, har inkluderat ungdomsarbetslöshet (Upmark m.fl. 1999). I den studien fanns ett samband mellan ungdomsarbetslöshet och förtidspension, före 42 års ålder, även efter justering för IQ och psykisk hälsa. I vår studie har vi möjlighet att studera sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet i ett längre perspektiv än tidigare. Vi har dessutom möjlighet att specifikt studera kvantifierade och specifika individfaktorer

betydelse för det statistiska sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet/förtidspension.

2 Metod

Vi undersöker sambandet mellan individfaktorer i ungdomen och arbetslöshet, samt arbetsmarknadskonsekvenser av ungdomsarbetslöshet, med hjälp av logistiska regressioner. Estimaterna redovisas som oddskvoter (odds ratio, OR), vilka kan tolkas som relativa risker; en oddskvot på 1,5 innebär ett 50 procent förhöjt odds (risk) för händelsen i exponeringsgruppen jämfört med referensgruppen. Vi redovisar 95-procentiga konfidensintervall som osäkerhetsmått kring estimaterna, och ett intervall som inte omfattar 1,0 betraktas som statistiskt signifikant.

2.1 Variabler

2.1.1 Ungdomsarbetslöshet, senare arbetslöshet och förtidspension

Ungdomsarbetslöshet mäts med en fråga från mönstringen: ”Har Du varit utan anställning mer än 3 månader sedan Du slutade skolan?” med svarsalternativen ja, nej, eller har inte slutat skolan. Arbetslöshet senare i livet mäts med registerinformation om inkomst från arbetslöshetskassa eller kontant arbetslöshetsunderstöd och individer som haft någon av dessa inkomstslag definieras som arbetslösa. Uppgifter om förtidspension kommer från Försäkringskassan. År 1971–1990 har vi information om underliggande diagnoser till förtidspensionen, och 1991–2008 har vi uppgifter om inkomst från förtidspension.

2.1.2 Individfaktorer från mönstringsundersökningen

Intelligens mäts vid mönstringen med fyra deltest, två logiskt-induktiva och två tekniskt-mekaniska, vilka normerats enligt en s.k. stanineskala (från 1–9). Psykiatrisk diagnos sattes av intervjuande psykiater för de individer som uppvisade psykiska symptom, och dikotomiseras som ja/nej. Vi karakteriserar beteende utifrån en rad fenomen som tyder på missanpassning: alkoholriskbruk (hög alkoholkonsumtion eller symptom på alkoholrelaterade problem, ja/nej), rökning (>fem cigaretter/dag, ja/nej), samt om man varit i kontakt med polis och barnavårdsnämnden (ja/nej). Anpassning, till skolsituation respektive arbetsliv, mäts med en rad frågor. Sex av dessa rör skolan: ”Hur ofta skolkade du?” (någon gång i månaden/mera sällan); ”Hur kom Du överens med Dina lärare i skolan?” (bra/dåligt); ”Har Du någon gång blivit orättvist behandlad i skolan?” (ja/nej); ”Var Du omtyckt bland kamraterna i skolan?” (ja/nej); ”Hade Du skolkamrater Du inte tyckte om?” (ja/nej). Fem av frågorna rör tidig

kontakt med arbetslivet: ”Hur trivs Du på Ditt arbete?” (bra/dåligt/inget arbete); ”Har du slutat något arbete därför att Du blivit orättvist behandlad?” (ja/nej); ”Har Du fått sparken från något arbete?” (ja/nej); ”Hur kommer Du överens med Dina överordnade på arbetet?” (bra/dåligt/inget arbete); samt ”Har Du arbetskamrater du inte tyckt om?” (bra/dåligt/inget arbete).

2.2 Dataanalys

Som nämndes ovan, studeras sambandet mellan individfaktorer i ungdomen och arbetslöshet, samt arbetsmarknadskonsekvenser av ungdomsarbetslöshet med hjälp av logistiska regressioner. Bara variabler som var signifikanta i multivariat analys ingår i de redovisade analyserna. Då en del beteenden kan vara konsekvenser av underliggande psykiska eller kognitiva problem betraktade vi dessa som potentiella mediatorer. En viss ”överjustering” är då möjlig, men en uttolkning av denna är att de mer konkreta beteendena utgör en mekanism till varför psykisk ohälsa och intelligens leder till (eventuellt) högre risk för det arbetslöshet.

3 Resultat

3.1 Tidiga bestämningsfaktorer för arbetslöshet

Totalt 28 708 av de 49 321 individerna hade någon arbetslöshet registrerad mellan 1976 och 2008. Tabell 1 visar sambandet mellan faktorer mätta vid 18 års ålder och senare arbetslöshet som oddskvoter från logistisk regression med 95-procentiga konfidensintervall. Samtliga faktorer är signifikanta riskfaktorer. Modell 1 visar de ojusterade sambanden mellan varje variabel och arbetslöshet. Modell 1a visar de fem första variablerna, justerade för varandra, vilket sänker oddskvoterna. Ytterligare justering för om individen inte slutat skolan (Modell 1b), och anpassning till skolsituation respektive arbetsliv (Modell 2, 3 och 4) har liten ytterligare effekt på dessa estimat. Vidare ser vi, i jämförelse mellan Modell 3 och 4, att samband mellan arbetsliv och framtida arbetslöshet inte påverkades nämnvärt av justering för skolsituation.

Tabell 1 Bivariata och multivariata samband mellan riskfaktorer vid 18 års ålder och arbetslöshet 1976–2008

	Ojusterat	Modell 1a (utan justering för utbildning)*	Modell 1b	Modell 2	Modell 3	Modell 4
	OR (95% KI)	OR (95% KI)	OR (95% KI)	OR (95% KI)	OR (95% KI)	OR (95% KI)
IQ (ökning per staninestegsminskning)	1,20 (1,19–1,21)	1,18 (1,16–1,19)	1,14 (1,13–1,15)	1,14 (1,13–1,15)	1,14 (1,13–1,15)	1,14 (1,13–1,15)
Psykiatrisk diagnos	1,73 (1,64–1,83)	1,31 (1,24–1,40)	1,31 (1,23–1,39)	1,22 (1,15–1,31)	1,22 (1,14–1,30)	1,17 (1,09–1,25)
Kontakt med polis/barnavårdsnämnd	1,66 (1,59–1,72)	1,32 (1,26–1,38)	1,30 (1,24–1,36)	1,27 (1,21–1,33)	1,27 (1,21–1,33)	1,25 (1,19–1,31)
Rökning	1,54 (1,48–1,60)	1,26 (1,22–1,32)	1,23 (1,18–1,28)	1,20 (1,15–1,25)	1,21 (1,16–1,26)	1,19 (1,14–1,24)
Riskbruk av alkohol	1,77 (1,68–1,87)	1,22 (1,15–1,30)	1,19 (1,12–1,27)	1,15 (1,08–1,23)	1,15 (1,09–1,23)	1,13 (1,06–1,20)
Ej överens med lärare	1,74 (1,63–1,85)			1,15 (1,07–1,24)		1,11 (1,03–1,19)
Skolk	1,44 (1,38–1,51)			1,19 (1,13–1,25)		1,16 (1,10–1,22)
Ogillade skolkamrater	1,38 (1,24–1,54)			1,20 (1,06–1,36)		1,15 (1,02–1,31)
Ogillar sitt jobb: Inget jobb	0,66 (0,63–0,69)				1,04 (0,98–1,10)	1,03 (0,97–1,09)
Ogillar sitt jobb: Ja	1,34 (1,26–1,43)				1,30 (1,22–1,39)	1,28 (1,20–1,37)
Slutat jobb p.g.a. orättvisa	1,90 (1,76–2,04)				1,32 (1,22–1,43)	1,29 (1,19–1,40)
Fått sparken ngn gång	2,40 (2,16–2,67)				1,47 (1,31–1,65)	1,43 (1,26–1,61)

Not: Estimaten redovisas som oddskvoter (OR). * Alla modeller utom Modell 1a, inkluderar justering för att inte slutat skolan.

3.2 Konsekvenser av ungdomsarbetslöshet

Tabell 2 visar sambandet mellan ungdomsarbetslöshet rapporterad vid 18 års ålder och senare arbetslöshet i perioder mellan 1976 och 2008. I alla perioder fanns det en högre risk för arbetslöshet för de som upplevt arbetslöshet i ungdomen (se ojusterad modell). Justering för andra riskfaktorer – IQ, psykologiska variabler och anpassning till skola och yrkesliv – justerar estimaten nedåt, men likväl finns det i alla perioderna en statistiskt signifikant förhöjd risk för arbetslöshet bland de som varit arbetslösa i ungdomen jämfört med de som arbetade eller studerade (se justerad modell).

Tabell 2. Ungdomsarbetslöshet och annan arbetsmarknadsposition vid 18 års ålder och dessa gruppers fördelning på senare arbetslöshet, som prevalenser och oddskvoter (OR)

		Arbetslöshet						
		1976–80	1981–85	1986–90	1991–95	1996–2000	2001–05	2006–08
Ungdoms- position		% (n)	% (n)	% (n)	% (n)	% (n)	% (n)	% (n)
Prevalens	Arbetslös ¹	19,6 (1185/6038)	26,0 (1539/5926)	17,9 (1033/5782)	28,0 (1571/5619)	25,1 (1345/5353)	19,6 (994/5066)	12,6 (570/4543)
	Gymnasium ¹	9,5 (1466/15377)	9,4 (1448/15293)	5,8 (885/15198)	12,2 (1846/15083)	10,1 (1495/14871)	9,9 (1445/14603)	6,4 (899/13972)
	Arbetar ¹	13,3 (3357/25186)	18,6 (4652/24988)	10,1 (2503/24742)	22,2 (5406/24394)	18,5 (4377/23687)	14,2 (3245/22823)	9,3 (1963/21224)
		<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>	<i>OR (95% KI)</i>
Ojusterad modell	Arbetslös ¹	1,59 (1,48– 1,71)	1,53 (1,44– 1,64)	1,93 (1,79– 2,09)	1,36 (1,28– 1,46)	1,48 (1,38– 1,59)	1,47 (1,36– 1,59)	1,41 (1,28– 1,56)
	Gymnasium ¹	0,69 (0,64– 0,73)	0,46 (0,43– 0,49)	0,55 (0,51– 0,60)	0,49 (0,46– 0,52)	0,49 (0,46– 0,53)	0,66 (0,62– 0,71)	0,68 (0,62– 0,73)
	Arbetar ¹	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —
Justerad modell	Arbetslös ¹	1,26 (1,16– 1,36)	1,20 (1,11– 1,29)	1,44 (1,32– 1,58)	1,11 (1,04– 1,20)	1,19 (1,10– 1,29)	1,22 (1,11– 1,33)	1,20 (1,08– 1,34)
	Gymnasium ¹	0,92 (0,84– 1,00)	0,70 (0,64– 0,76)	0,77 (0,69– 0,86)	0,68 (0,63– 0,74)	0,71 (0,65– 0,78)	0,90 (0,82– 0,99)	0,89 (0,79– 1,00)
	Arbetar ¹	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —	1 —

Not: Justerade OR = modellen inkluderar IQ, psykologiska mått, beteende, skolvariabler och yrkesvariabler (samma som tabell 1, modell 4). 1 = Grupperna Arbetslös, Gymnasium och Arbetar kommer från följande enkätfråga vid mönstringen: "Har Du varit utan anställning mer än 3 månader sedan Du slutade skolan?" med svarsalternativen ja, nej, eller har inte slutat skolan.

Tabell 3 visar sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och förtidspension. Även här uppvisar de med ungdomsarbetslöshet en högre risk (se ojusterad modell). Modell 1 justerar för IQ, psykologiska variabler samt beteende, vilket sänker riskestimaten. Vidare justering för variabler rörande skola respektive arbetslivsliv hade mindre påverkan på estimaten (Modell 2, 3 och 4). I de justerade slutgiltiga modellerna är ungdomsarbetslöshet signifikant associerat med förtidspension i bara två av de fyra perioderna, 1981–90 respektive 2001–08.

Tabell 3 Ungdomsarbetslöshet och annan arbetsmarknadsposition vid 18 års ålder och dessa gruppers fördelning på senare förtidspension som prevalenser och oddskvoter (OR)

		Förtidspension			
		1971–80	1981–90	1991–2000	2001–08
	Ungdoms- position	% (n)	% (n)	% (n)	% (n)
Prevalens	Arbetslös ¹	1,2 (75/6136)	3,8 (225/5946)	7,5 (419/5626)	12,2 (618/5075)
	Gymnasium ¹	0,3 (57/15457)	0,7 (109/15311)	2,0 (296/15096)	4,8 (709/14623)
	Arbetar ¹	0,5 (128/25420)	1,5 (383/25028)	4,8 (1160/24424)	8,4 (1925/22880)
		<i>OR 95% KI</i>	<i>OR 95% KI</i>	<i>OR 95% KI</i>	<i>OR 95% KI</i>
Ojusterad modell	Arbetslös ¹	2,48 (1,86–3,30)	2,53 (2,14–2,99)	1,61 (1,44–1,81)	1,51 (1,37–1,66)
	Gymnasium ¹	0,73 (0,54–1,00)	0,46 (0,37–0,57)	0,40 (0,35–0,46)	0,56 (0,51–0,61)
	Arbetar ¹	1	1	1	1
Modell 1	Arbetslös ¹	1,29 (0,94–1,78)	1,60 (1,33–1,92)	1,13 (0,99–1,28)	1,20 (1,08–1,34)
	Gymnasium ¹	1,62 (1,11–2,35)	0,88 (0,69–1,13)	0,70 (0,61–0,81)	0,86 (0,77–0,95)
	Arbetar ¹	1	1	1	1
Modell 2	Arbetslös ¹	1,24 (0,88–1,74)	1,54 (1,27–1,88)	1,09 (0,95–1,24)	1,19 (1,07–1,33)
	Gymnasium ¹	1,48 (0,99–2,21)	0,79 (0,61–1,03)	0,69 (0,59–0,81)	0,83 (0,75–0,92)
	Arbetar ¹	1	1	1	1
Modell 3	Arbetslös ¹	1,11 (0,79–1,55)	1,50 (1,24–1,82)	1,07 (0,94–1,22)	1,18 (1,06–1,31)
	Gymnasium ¹	1,11 (0,71–1,71)	0,82 (0,62–1,10)	0,65 (0,55–0,77)	0,87 (0,77–0,98)
	Arbetar ¹	1	1	1	1
Modell 4	Arbetslös ¹	1,08 (0,76–1,55)	1,44 (1,18–1,77)	1,04 (0,91–1,20)	1,17 (1,05–1,31)
	Gymnasium ¹	0,94 (0,59–1,50)	0,75 (0,55–1,01)	0,64 (0,53–0,77)	0,84 (0,74–0,95)
	Arbetar ¹	1	1	1	1

Not: Modell 1 – justerat för IQ, psykologiska mått och beteende. Modell 2 – Modell 1 samt ytterligare justering för skolvariabler. Modell 3 – Modell 1 samt ytterligare justering för yrkesvariabler. Modell 4 – justerat för IQ, psykologiska mått, beteende, skolvariabler och yrkesvariabler. 1 = Grupperna Arbetslös, Gymnasium och Arbetar kommer från följande enkätfråga vid mönstringen: ”Har Du varit utan anställning mer än 3 månader sedan Du slutade skolan?” med svarsalternativen ja, nej, eller har inte slutat skolan.

4 Diskussion

Vi fann att intelligens, psykologiska variabler, beteende samt anpassning till skol- respektive yrkessituationer var kopplade till senare arbetslöshet. Vi fann också att ungdomsarbetslöshet var kopplat till en förhöjd risk för både senare arbetslöshet och senare förtidspension. Detta samband kunde inte fullt ut förklaras av intelligens, psykologiska variabler, beteende samt anpassning till skol- respektive yrkessituationer.

Flera tidigare studier har visat att intelligens är kopplat till arbetslöshet, med varierande styrka i sambandet (Caspi m.fl. 1998; Hernstein och Murray 1994; Björklund m.fl. 2010; Lindqvist och Vestman 2011). Vårt estimat, med 14–20 procents förhöjd risk för arbetslöshet med varje stegs minskning på stanineskalan i intelligens är jämförbart med tidigare svenska resultat (Björklund m.fl. 2010; Lindqvist och Vestman 2011), även om direkta jämförelser inte kan göras då skalorna skiljer sig mellan studierna. En möjlig förklaring till detta samband är selektion: arbetsgivare placerar intelligentare individer på kritiska och säkrare positioner. Detta kan ske på basis av intelligens i sig, eller på basis av utbildningsnivå som starkt bestäms av intelligens.

Vårt resultat att psykiatrisk diagnos, samt beteendemässiga avvikelser och svårigheter med anpassning till skola och yrkesliv är förknippade med högre arbetslöshet är också i linje med resultat i tidigare studier, från Sverige och andra länder (Caspi m.fl. 1998; Kokko m.fl. 2000). Delvis kan den förhöjda risken för individer med dessa egenskaper bero på varaktiga mönster. En annan möjlig förklaring är att dessa variabler hänger ihop med utbildningsskillnader. Intressant nog hände dock lite vid justering för utbildning, vilket stärker bilden av att detta kan vara individfaktorer som spelar roll senare i yrkeslivet.

Skans (2004) har med svenska data visat att individskillnader troligtvis kan förklara delar av sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet och våra resultat pekar i samma riktning: sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet och förtidspension sjunker när vi justerar för intelligens, psykologiska variabler, beteende och anpassning till skola och yrkesliv. Även andra studier har haft möjlighet att justera för exempelvis intelligens, och funnit en betydande minskning i riskestimatet för återkommande arbetslöshet kopplat till ungdomsarbetslöshet (Maloney 2004). En möjlig förklaring till ett eventuellt orsakssamband är att arbetslöshet skulle kunna leda till att individen förlorar sina kunskaper under arbetslösheten och att kunskaperna blir omoderna, eller att arbetslösheten fungerar som en signal om bristande arbetsförmåga. Särskilt arbetslösa ungdomar skulle då kunna drabbas, eftersom dessa individer delvis saknar andra möjligheter att signalera arbetsförmåga och anställningsbarhet, genom t.ex. arbetsreferenser.

Vad gäller sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och förtidspension så fann vi att det huvudsakligen förklarades av individfaktorer, men även efter justering för dessa kvarstod en förhöjd risk. Tidigare studier har visat en kraftigt förhöjd risk för förtidspension för de arbetslösa, men har haft begränsade möjligheter att justera för bakomliggande individfaktorer (Lamberg m.fl. 2010). Samma mönstringskohort som vi använder i denna studie har tidigare använts för att studera tidig förtidspension (Upmark m.fl. 1999). Även i den studien rapporterades ett samband mellan ungdomsarbetslöshet och förtidspension, ett samband vi nu visar sträcker sig in i medelåldern. Det svaga kvarstående sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och förtidspension, efter justering för individfaktorer, skulle kunna indikera ett kausalt samband. Ett tidigt misslyckande i arbetslivet i form av ungdomsarbetslöshet, kan alltså vara början på ett arbetsliv med svag anknytning till arbetsmarknaden, utanförskap och slitiga arbetsförhållanden.

Denna studie har såväl styrkor som svagheter vilka ska redovisas. En god täckning, på grund av lågt bortfall vid mönstring tillsammans med heltäckande registerinformation utgör en styrka. Även det faktum att individfaktorer är insamlade och mätta innan, eller i ett tidigt skede av arbetslivet innebär en styrka då dessa därmed är opåverkade av arbetslöshet. Möjliga svagheter med studien är kontexten då variablerna samlades in. Motivationen vid mönstringen kan ha påverkat t.ex. testresultat. I tidigare analyserade material av pojkar födda 1948 har man dock funnit att intelligens vid 13 års ålder var starkt korrelerad med mönstringsintelligens vid 18 års ålder (0,78) (Härnqvist 1968). Vidare får det betraktas som en svaghet att vi saknar information om inträdet på arbetsmarknaden. Såväl sektor som arbetslöshet under de initiala åren på 1970-talet skulle kunna ge mer förståelse för t.ex. sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och arbetslöshet senare i livet. Slutligen definierar vi arbetslöshet som mottagare av arbetslöshetsersättning (a-kassa) samt kontant arbetsmarknadsstöd (KAS). Dessa uppfyller de gängse definitionerna på arbetslöshet, men det är möjligt att en del arbetslöshet inte fångas med detta mått. Till exempel skulle en arbetslös person utan a-kassa som lämnade arbetslösheten innan denne uppfyllde karenskravet för KAS (vanligtvis 3 månader) inte klassificeras som arbetslös.

5 Slutsats

Denna studie har visat att skillnader i intelligens, mental hälsa och beteende kan förklara skillnader i arbetslöshet mellan individer. Sambandet mellan ungdomsarbetslöshet och senare arbetslöshet drivs delvis av dessa individfaktorer

och om de inte beaktas överskattas effekterna av ungdomsarbetslöshet på senare arbetslöshet och förtidspension. Efter att individfaktorerna har beaktats kvarstår dock ett positivt samband mellan ungdomsarbetslöshet och arbetslöshet och förtidspension senare i livet. Ett tidigt misslyckande i arbetslivet, i form av ungdomsarbetslöshet, kan därför vara början på ett arbetsliv kantat av utanförskap och med svag anknytning till arbetsmarknaden.

Referenser

- Björklund, A., P. Fredriksson, J.-E. Gustafsson och B. Öckert (2010), ”Effekter av utbildning på kunskaper och lön”, i *Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter: vad säger forskningen?*, IFAU-rapport 2010:13.
- Caspi, A., B.R.E. Wright, T.E. Moffitt och P.A. Silva (1998), “Early failure in the labor market: Childhood and adolescent predictors of unemployment in the transition to adulthood”, *American Sociological Review*, 63(3): p. 424-451.
- Davis, S.J., J.C. Haltiwanger, och S. Schuh (1996), *Job Creation and Destruction*. Cambridge: MIT.
- Fergusson, D.M., L.J. Horwood och M.T. Lynskey (1997), “The effects of unemployment on psychiatric illness during young adulthood”, *Psychological Medicine*, 27(2): p. 371-381.
- Gravseth, H.M., T. Bjerkedal, L.M. Irgens, O.O. Aalen och P. Kristensen (2008), “Influence of physical, mental and intellectual development on disability in young Norwegian men”, *European Journal of Public Health*, 18(6): p. 650-5.
- Gregg, P. (2001), “The impact of youth unemployment on adult unemployment in the NCDS” *Economic Journal*, 111(475): p. F626-F653.
- Heckman, J.J. och G.J. Borjas (1980),”Does Unemployment Cause Future Unemployment - Definitions, Questions and Answers from a Continuous-Time Model of Heterogeneity and State Dependence”, *Economica*, 47(187): p. 247-283.
- Heckman, J.J. (1995), “Lessons from the Bell Curve”, *Journal of Political Economy*, 103(5): p. 1091-1120.
- Herrnstein, R.J. och C. Murray (1994), *The bell curve: intelligence and class structure in American life*.
- Härnqvist, K. (1968), “Relative changes in intelligence from 13 to 18: Results”, *Scandinavian Journal of Psychology*, 9(1): p. 65-82.
- Kessler, R.C. (1997), “The effects of stressful life events on depression”, *Annu Rev Psychol.*, 48: p. 191-214.
- Knights, S., M.N. Harris, och J. Loundes (2002), “Dynamic relationships in the Australian labour market heterogeneity and state dependence”, *Economic Record*, 78(242): p. 284-298.

- Kokko, K., L. Pulkkinen och M. Puustinen (2000), "Selection into long-term unemployment and its psychological consequences", *International Journal of Behavioral Development*, 24(3): p. 310-320.
- Krokstad, S., R. Johnsen och S. Westin (2002), "Social determinants of disability pension: a 10-year follow-up of 62 000 people in a Norwegian county population", *International Journal of Epidemiology*, 31(6): p. 1183-91.
- Lamberg, T., P. Virtanen, J. Vahtera T. Luukkaala och M. Koskenvuo (2010), "Unemployment, depressiveness and disability retirement: a follow-up study of the Finnish HeSSup population sample", *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 45(2): p. 259-64.
- Lindqvist, E. och R. Vestman (2011), "The Labor Market Returns to Cognitive and Noncognitive Ability: Evidence from the Swedish Enlistment", *American Economic Journal: Applied Economics*, 3(1): p. 101-28.
- Lundin Andreas och Tomas Hemmingsson "Adolescent predictors of unemployment and disability pension across the life course – a longitudinal study of selection in 49 321 Swedish men", IFAU Working paper 2013:25
- Maloney, T. (2004), "Isolating the effects associated with the economic inactivity of youth in New Zealand: evidence from the Christchurch health and development study", in Report to the Labour market policy group.
- Skans, O.N. (2004), "Scarring effects of the first labour market experience: A sibling based analysis", IFAU Working paper 2004:14.
- Skans, O.N. (2011), "Comment on Bell and Blanchflower: Youth unemployment in Europe and the United States", *Nordic Economic Policy Review*, 2011(1): p. 39-43.
- Upmark, M., I. Lundberg, J. Sadigh, P. Allebeck och C. Bigert (1999), "Psychosocial characteristics in young men as predictors of early disability pension with a psychiatric diagnosis", *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 34(10): p. 533-40.

IFAU:s publikationsserier – senast utgivna

Rapporter

- 2013:1** Olsson Martin ”Anställningsskydd och föräldrelaterad frånvaro”
- 2013:2** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl ”Det envisa könsgapet i inkomster och löner – Hur mycket kan förklaras av skillnader i familjeansvar?”
- 2013:3** Vikman Ulrika ”Så påverkar föräldraförsäkringen nyanlända invandrades etablering på arbetsmarknaden”
- 2013:4** Forslund Anders, Linus Liljeberg och Leah von Trott zu Solz ”Arbetspraktik – en utvärdering och en jämförelse med arbetsmarknadsutbildning”
- 2013:5** Eliasson Tove ”Löneutveckling bland invandrade och infödda – betydelsen av arbetsplatser och yrken”
- 2013:6** Katz Katarina och Torun Österberg ”Unga invandrare – utbildning, löner och utbildningsavkastning”
- 2013:7** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl ”Kvinnors större föräldraansvar och högre sjukfrånvaro”
- 2013:8** Johansson Per, Lisa Laun och Tobias Laun ”Hälsan hos nybeviljade förtidspensionärer över tid”
- 2013:9** Engdahl Mattias och Olof Åslund ”Arbetsmarknadseffekter av öppna gränser”
- 2013:10** Bennmarker Helge, Lars Calmfors och Anna Larsson Seim ”Jobbskatteavdrag, arbetslöshetsersättning och löner”
- 2013:11** Lundin Martin, Jonas Thelander och PerOla Öberg ”Det välgrundade beslutet: om kommunal beredning i kommunstyrelse, utbildnings-, arbetsmarknads- och miljöärenden”
- 2013:12** Liljeberg Linus, Sara Martinson och Jonas Thelander ”Jobb- och utvecklingsgarantin – Vilka deltar, vad gör de och vart leder det?”
- 2013:13** Avdic Daniel och Per Johansson ”Könsskillnader i preferenser för sjukfrånvaro”
- 2013:14** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans ”Hur arbetslivserfarenhet och nätverk kan förändra avkastningen på förmågor och utbildning”
- 2013:15** Svaleryd Helena ”Den lokala konjunkturen och egenföretagande”
- 2013:16** Hall Caroline ”Medförde längre och mer generella yrkesprogram en minskad risk för arbetslöshet?”
- 2013:17** Wondratschek Verena, Karin Edmark och Markus Frölich ”Effekter av 1992 års skolvalsreform”
- 2013:18** Edmark Karin och Roger Gordon ”Beskattnings- och val av företagsform”

- 2013:19** Golsteyn Bart H.H., Hans Grönqvist och Lena Lindahl ”Tidspreferenser och långsiktiga utfall”
- 2013:20** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans ”Kontakter och ungdomars arbetsmarknadsinträde”
- 2013:21** Dahlberg Matz, Eva Mörk och Katarina Thorén ”Jobbtorg Stockholm – resultat från en enkätundersökning”
- 2013:22** Sibbmark Kristina ”Arbetsmarknadspolitisk översikt 2012”
- 2013:23** Hedlin Maria och Magnus Åberg ”Vara med i gänget?” – Yrkesocialisation och genus i två gymnasieprogram”
- 2013:24** Moudud Alam, Kenneth Carling och Ola Nääs ”Har kommunala sommarjobb under gymnasieåren en positiv effekt på arbetskarriären senare i livet?”
- 2013:25** Lundin Andreas och Tomas Hemmingsson ”Prediktorer för arbetslöshet och förtidspension”

Working papers

- 2013:1** Nekby Lena, Peter Skogman Thoursie och Lars Vahtrik ”Examination behavior – Gender differences in preferences?”
- 2013:2** Olsson Martin “Employment protection and parental child care”
- 2013:3** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl “Is the persistent gender gap in income and wages due to unequal family responsibilities?”
- 2013:4** Vikman Ulrika “Paid parental leave to immigrants: An obstacle to labor market entrance?”
- 2013:5** Pingel Ronnie och Ingeborg Waernbaum “Effects of correlated covariates on the efficiency of matching and inverse probability weighting estimators for causal inference”
- 2013:6** Forslund Anders, Linus Liljeberg och Leah von Trott zu Solz ”Job practice: an evaluation and a comparison with vocational labour market training programmes”
- 2013:7** Eliasson Tove “Decomposing immigrant wage assimilation – the role of workplaces and occupations”
- 2013:8** Katz Katarina och Torun Österberg “Wages of childhood immigrants in Sweden – education, returns to education and overeducation”
- 2013:9** Angelov Nikolay, Per Johansson och Erica Lindahl “Gender differences in sickness absence and the gender division of family responsibilities”
- 2013:10** Johansson Per, Lisa Laun och Tobias Laun “Screening stringency in the disability insurance program”
- 2013:11** Åslund Olof och Mattias Engdahl “Open borders, transport links and local labor markets”

- 2013:12** Bennmarker Helge, Lars Calmfors och Anna Larsson Seim “Earned income tax credits, unemployment benefits and wages: empirical evidence from Sweden”
- 2013:13** Avdic Daniel och Per Johansson “Gender differences in preferences for health-related absences from work”
- 2013:14** Lundin Martin, Oskar Nordström Skans och Pär Zetterberg “Political training as a pathway to power: the impact of participation in student union councils on candidate emergence”
- 2013:15** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans “Social networks, employee selection and labor market outcomes”
- 2013:16** Svaleryd Helena “Self-employment and the local business cycle”
- 2013:17** Hall Caroline ”Does more general education reduce the risk of future unemployment? Evidence from labor market experiences during the Great Recession”
- 2013:18** Sjögren Anna och Johan Vikström “How long and how much? Learning about the design of wage subsidies from policy discontinuities”
- 2013:19** Josephson Malin, Nina Karnehed, Erica Lindahl och Helena Persson “Intergenerational transmission of long-term sick leave”
- 2013:20** Wondratschek Verena, Karin Edmark och Markus Frölich ”The short- and long-term effects of school choice on student outcomes – evidence from a school choice reform in Sweden”
- 2013:21** Edmark Karin och Roger Gordon ”Taxes and the choice of organizational form by entrepreneurs in Sweden”
- 2013:22** Golsteyn Bart H.H., Hans Grönqvist och Lena Lindahl ”Time preferences and lifetime outcomes”
- 2013:23** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans “Networks and youth labor market entry”
- 2013:24** Moudud Alam, Kenneth Carling och Ola Nääs “The effect of summer jobs on post-schooling incomes”
- 2013:25** Lundin Andreas och Tomas Hemmingsson “Adolescent predictors of unemployment and disability pension across the life course – a longitudinal study of selection in 49 321 Swedish men”

Dissertation series

- 2012:1** Laun Lisa “Studies on social insurance, income taxation and labor supply”
- 2013:1** Vikman Ulrika “Benefits or work? Social programs and labor supply”